

कोमेजलेली फुलं

-अमेय अरुणा जाधव.

बारोंडा नदीच्या उजवीकडे असलेल्या सुपीक प्रदेशात वसलेलं निचोळे गाव अंधाराच्या गडद सावलीत झोपी जाण्याची तयारी करत होते. प्रत्येकाच्या घरी मिणमिणत असलेले रॉकेलचे दिवे हळुहळू विझत चालले होते. गावात वीज आलेली असली तरी लोडशेडिंगच्या बडग्याखाली तिचं अस्तित्व कधी जाणवलंच नव्हतं. त्यामुळे रात्री रॉकेलच्याच दिव्यांचा आधार असे. त्यात रस्त्यावर बसवलेल्या दिव्याच्या खांबांवरील दिवे गावातील टारगट पोरांनी वारंवार उडवून नेल्याने वैतागलेल्या वीजमंडळाने त्यात पुन्हा दिवे बसवलेच नव्हते. त्यामुळे एकदा का रात्री सर्वांच्या घरचे दिवे मालवले गेले कि गावात अंधाराचं साम्राज्य सुरू व्हायचं. गावची लोकसंख्या तशी कमीच. इनमीन शे-दिडशे घरं. त्यामुळे लांबच्या लांब पसरलेल्या त्या पट्ट्यात प्रत्येकाची घरंही ब-यापैकी अंतरावर होती.

पसरलेल्या अंधारातच झटझट पावले उचलत महादु गावकुसाबाहेरच्या घराकडे निघाला होता. दोन दिवसापासून पावसाने ब-यापैकी जोर धरला होता. वादळवाराही लगाम सुटलेल्या वारूसारखा बेफाम उधळला होता. पावसाच्या पाण्याने चिंब भिजलेल्या महादुला मात्र त्या पाऊसपाण्याची तमा नव्हती. उलट पावसाने जोर धरला कि त्याचा धंदा जोमाने सुरू होई. गावात मोजून बाराच नावाड्यांची घरं. महादु त्यातलाच एक. नाव चालवणं तसं तर बेभरवशाचा धंदा. बोलायला गेलं तर हंगामी धंदा. पावसाळ्यात धंद्याला तेजी असायची पण उन्हाळ्यात मात्र धंदा काहीसा बसायचा. बाजारहाट, दवाखाना, शाळा, सगळं काही नदीपल्याडच्या तालुक्याच्या गावीच असल्याने गावक-यांचे रोजचंच नदीपल्याड येणं-जाणं असे. उन्हाळ्यात नदीची पातळी कमी असताना बहूतेक गावकरी सहसा गुडघाभर पाण्यातून चालतच नदीपल्याड जात. त्यामुळे उन्हाळ्यात नावाड्यांना फारसे उत्पन्न मिळत नसे. याउलट पावसाळ्यात नदी दुथडी भरून वाहत असता गावक-यांकडे नावेतून जाण्याव्यतिरिक्त इतर कुठला मार्गच नसे. त्यावेळी मात्र अच्वाच्या सच्वा भाव वाढवून नावाडीगण आपल्या इतर दिवसांतील मिळकतीची कमी भरून काढत असत. अशावेळी गावातील मंडळी मात्र भारी कुरबुर करीत. कधीकधी भावावरून एखादा जास्तीच कुरबुर करू लागला कि सारे नावाडी एकजात त्यावर बहिष्कार टाकत. नाव रिकामी असुनही कोणी त्याला पलीकडे घेऊन जात नसे आणि मग काठावर वाट बघुन थकलेला तो गावकरी जेव्हा ठरला भाव देण्याचे मान्य करी तेव्हा 'मोठा आलेला भाव कमी करायला! अरे एवढ्या पाण्यात पाय टाकला असता तर धोतरात पाणी शिरल्यावर कासोटा सुटुन धोतर वाहून गेलं असत कि!' म्हणत त्याची मस्करी करत त्याला पल्याड नेले जात असे. कधीकधी नावाडी आणि एखाद्या गावक-याचा वाद बराच विकोपाला गेला कि मग संध्याकाळी गावात कज्जा बसे. गावातील मरीआईच्या मंदिरासमोरच्या मोकळ्या जागेत सारे गावकरी भांडण सोडवण्यासाठी एकत्र जमत. नावाड्यांच्या वाढिव दराचा त्रास सगळ्यांनाच होत असला तरी त्यांच्याविरूद्ध साक्ष देण्याची हिंमत मात्र कोणी करत नसे. त्यांच्याविरूद्ध साक्ष दिली तर पावसाच्या या दिवसात नदी पार कोण करवून नेणार? आणि तसंही केवळ पावसाचे चार-पाच महिनेच त्यांचा जोर आहे, बाकीच्या दिवसात ते सुतासारखे सरळ असणार याची जाणीव असल्याने इतर गावकरी अशा कज्जांमध्ये गप्पच राहणे पसंद करीत. नदीवर पुल बांधण्यासाठी गावक-यांकडून सरकारी इमारतीत आवेदनाची बरीच कागदं गेली होती. पण एकदा आत गेलेल्या कागदांचं पुढे काय होई ते कळतच नसे. नदीवर पुल होईस्तोवर तरी नदी चालत वा नावेतूनच ओलांडणे गावक-यांना भाग होते. नदीवर पुल होत नाही म्हणुन सारा गाव त्रस्त असला तरी गावातील महादुसारखे नावाडी मात्र खुश होते. खरं तर सुरवाती-सुरवातीला नावाड्यांनी पुलबांधणीला बराच विरोध केला

होता. नदीवर पुल झाला तर आपला थंडा बुडेल हे त्यांना पक्के ठाऊक होते. पण त्यांची संख्या कमी असल्यामुळे त्यांचा विरोध सहजच डावलला गेला. असं असलं तरी पुल होवू नये म्हणुन त्यांचे अंतर्गत बरेच प्रयत्न सुरू होते. त्यांच्या म्होरक्याच्या सरकारी इमारतीत असलेल्या ओळखींचा फायदा उचलून ते नदीवर पुल होऊ देत नाहीत अशी हलकीशी कुजबुजही गावक-यांमध्ये होती. कारण काहीही असले तरी नदीवर पुल मात्र काही बांधला गेला नव्हता.

पावसाने केलेल्या चिखलात पाय माखवत महादू गावकुसाबाहेरच्या घरापाशी आला. घर म्हणजे चार बाजूंनी उभ्या असलेल्या लाल विटांच्या भिंती आणि वर उतरणीचे कौलारू छप्पर. घराभोवतालून काट्याकुट्यांनी केलेलं कुंपण. समोरच्या बाजूस असलेल्या खिडकीतून घरात जळत असलेल्या दिव्याचा थरथरणारा प्रकाश दिसत होता. त्या थरथरणा-या प्रकाशातच आत असणा-या माणसांची हालचाल लक्षात येत होती. सोबतीला कुणाचा तरी वेदनेने विव्हळण्याचा आवाज घरातून फुटत होता. लांबवरूनच खिडकीशी नजर खेळवत महादू घरात सुरू असलेल्या गोष्टींचा अंदाज करत पुढे सरकू लागला. घराच्या आडोशाला काळं कुत्रं गारदून बसलेलं. महादूला बघताच अंगात जोर चढून ते जोरजोराने भुंकू लागलं. महादू कुंपणापाशीच थांबला.

" काशीमाय.... ए काशीमाय....."

महादूचा आवाज ऐकून एका सत्तरीच्या जवळपास असलेल्या म्हातारीने दार उघडलं. हातातील रॉकेलचा दिवा पुढे करत तिने समोरच्या अंधारात नजर खुपसली. महादूला कुंपणापाशी उभे पाहून म्हातारीच्या चेह-यावर हायसे उमटले.

" महादू आलास? ये, ये. बबन्या आरं महादू आलाय बग." घरात वळून तिने काहीशा उत्साहातच आपल्या नातवाला पुकारले.

लगबगीने बबन्या दारात आला. कपाळावर डरडरून भरून राहिलेला घाम आपल्या हाताने पुसत त्याने कुंपणाजवळ थांबलेल्या महादूकडे बघितले आणि तो धावतच त्याच्यापाशी गेला.

" म्हाद्या बरं झालं बिगीनं आलास. आरं तारवं लोटाया लागेल पान्यात." धपापलेल्या सुरात बबन्या बोलला.

" या वखताला?" महादूने गोंधळून विचारले.

" आरं, रखमाचे दिस भरत आलेत. पोट धरून इवळाया लागलीय. डाक्टरापाशी गेलं पाहिजे."

" परं असं रातच्याला, त्ये बी इतक्या पावसात? पाऊस सरल्यावर सकाळच्याला जाऊ कि!"

" आरं तितका दम निगला असता, तं अस घाईत बोलावणं धाडतु व्हय? अन् पावसाचं काय घेऊन बसलायस? दोन दिस झालं, असाच उलथलाय. कुटं दम घेतलाय त्यानं. ऐकतोयस न्हवं, कशी गुरासारखी वरडतेया."

आतुन बबन्याच्या बायकोच्या जोरजोराने ओरडण्याचा आवाज पावसाच्या धबधबाटातही स्पष्ट ऐकु येत होता. उघड्या दारातुन येणा-या त्या आवाजाच्या रोखाने बघत महादू काही वेळ गप्प बसला.

" बबन्या, पानी वाढलंय नदीचं. अशा पान्यात तारवं टिकनार नाय. नगं आता निघायला."

" म्हाद्या आरे नाय मनु नकोस. हवं तर दुपटीनं भाव घे." विनवणी करत बबन्याने म्हटले.

आभाळात खडकन् चमकून गेलेल्या वीजेच्या झगमगाटात महादूचे दुप्पट भावाच्या लोभाने लखलखलेले डोळे सहज लपून गेले. जास्तीच्या पैशांची सुटलेली हाव महादूच्या विवेकशक्तीवर भारी पडली होती. बबन्याच्या

बोलण्यास होकार देत महादूने त्याला काठावर पोचण्यास सांगितले आणि आपली छोटीशी नाव पाण्यात लोटून तयार ठेवण्यासाठी महादू माघारी निघाला.

पावसाच्या पाण्याने भरून आलेल्या काळ्याभोर मेघांनी चंद्राला झाकून ठेवल्याने आजचा अंधार काहीसा अजुनच काळोखा होता. मध्येच चमकून गेलेल्या वीजेच्या प्रकाशात चिखलाने बरबटलेली वाट दिसे. रोजची पायाखालची वाट असल्याने महादूस फारसे सायास करावे लागत नव्हते. वाटेच्या दोन्ही बाजूस उगवलेल्या गवत काड्यांच्या दाटीतून बेडकांचे डराव डराव सुरू होते आणि त्यांना टक्कर देण्याच्या ईर्ष्येनेच जणू कि काय रातकिडे आपल्या पुर्ण ताकदीनीशी किर्रस किर्रस करत होते. महादू पटापट चालत नदीकाठावर आला. बारांडा नदीचे पाणी बरेच खवळलेले होते. वरच्या बाजूने रोंरावत येणारा पाण्याचा लोंढा तुफानी वेगाने खालच्या दिशेस वाहवत जात होता. पावसाच्या कोसळधारांमध्ये मिसळलेला नदीच्या पाण्याचा खळखळाट अतिशय भेसूर ऐकू येत होता. निसर्गाच्या त्या प्रपाताकडे जाणीवपूर्वक दुर्लक्ष करून महादू काठावरील वाळूत उपडी करून ठेवलेल्या आपल्या नावेकडे निघाला. वाळू पाण्याने ओली होऊन तिचा गाळ झाला होता. गाळात रूतणारे पाय मोठ्या कष्टाने ओढत महादू आपल्या नावेपाशी आला. नाव सुलटी करून कसेबसे खेचतच महादू तिला काठावर घेऊन आला. काठावर बबन्या आणि बबन्याचा बाप पाठीवर इरल्या घेऊन उभे होते. दोघांच्या हातात वेदनेने विव्हळणारी बबन्याची बायको होती. त्यांच्यासोबत बबन्याने गुरांना चरायला घेऊन जाण्यासाठी ठेवलेला बारकेलासा पोरगा एका हातात मोडलेली छत्री आणि एका हातात कंदील घेऊन उभा होता.

महादू नाव खेचून काठावर घेऊन आला तसे त्या तिघांनी मिळून बबन्याच्या जडावलेल्या बायकोस नावेत बसवले. त्या पोराने आपली छत्री आता तिच्यावर धरली होती. बबन्यानेही आपल्या पाठीवरचे इरले तिच्या पाठी टाकले आणि तो तिला धीर देत तिच्या शेजारी बसला.

इतक्यात लख्खकन् वीज चमकून गेली. पाठोपाठ भांड्यावर भांडे आपटून मोठ्याने आवाज व्हावा तसा ढगांच्या गडगडाटाचा आवाज आसमंतात घुमला. क्षणासाठी फाकलेल्या वीजेच्या त्या प्रकाशात नदीचे खवळलेले तांबुस मातकट पाणी महादूच्या नजरेस पडले. नदीचा प्रवाह प्रचंड वेगाने वाहत होता आणि आपल्या पाण्याच्या तडाख्यात जे सापडेल ते वाहवत घेऊन निघाला होता. महादू आता मनातून चरकला.

" बबन्या, जीवाबरंवर खेळायला नगं. लई जोर हाय पाण्याला. आपलं तारवं वाहून नेईल." खळाळत्या पाण्याच्या पात्राकडे बघत महादू म्हणाला.

" म्हाद्या आता नगं इचार करूस. इतका बी जोर नाय पान्याला. त्ये बग तितं समोर तर जायचं हाय."

" माझं ऐक बबन्या, धाडस नगं करायला."

" म्हाद्या, तु तारवं लोट तर खरं पान्यात. तु बरबरं काडशील मग पान्यातन् तारवं पुढं. हवं तर पायलीभर तांदुळ बी घे जादा."

बबन्याच्या आग्रहापुढे महादूचा नाईलाज झाला. बबन्याचा बापाबरोबर जोर लावत त्याने नाव पाण्यात काढली मात्र आणि पाण्याच्या प्रवाहाने नावेला खालच्या बाजूस ढकलण्यास सुरूवात केली. नाव पाण्यात काढून आपण बरीच मोठी चुक केली आहे हे एव्हाना महादूच्या लक्षात आले. प्रवाहाच्या तडाख्यांनी डोळू लागलेल्या नावेला महादू जीव लावून मागे ओढू लागला. पण नाव मागे येण्याऐवजी महादू आणि बबन्याचा बापच नावेसोबत पाण्यात ओढले जाऊ लागले होते. तेव्हाच आलेल्या पाण्याच्या प्रचंड लोंढ्याने नावेसकट सारे पाण्यात ओढले गेले. नाव पाण्याच्या प्रवाहासोबत खालच्या दिशेने वाहू लागली होती. मध्येच पाण्याच्या प्रचंड प्रवाहाचा तडाखा बसून नाव एखाद्या खेळण्यासारखी हिंदकोळे खात डोलत होती. नावेत अडकलेले सारे आता घाबरले होते. घाबरून त्यांचा आरडाओरडा सुरू झाला होता. महादू आणि बबन्याचा बाप नावेला अजूनही धरून नाव

अडवण्याचा प्रयत्न करत होते. पण येणारा पाण्याचा प्रत्येक लोंढा त्यांचे प्रयत्न उडवून लावत होता. दोघांच्याही नाकातोंडात बरेच पाणी गेल्याने ते थकले होते आणि बबन्याच्या बापाने हार मानली. पाण्याच्या प्रवाहाच्या तडाख्यात नावेला धरलेले त्याचे हात सुटले आणि तो प्रवाहात पुढे वाहत निघून गेला. बापाला वाहून गेलेले बघून बबन्याने हंबरडा फोडला. पण तो काहीच करू शकत नव्हता. शोकाकुल झालेला बबन्या पाळीपाळीने एकदा आपल्या बायकोकडे आणि एकदा महादूकडे बघत होता. गुरांवर जाणारे ते लहान पोर भितीने थरथर कापू लागले होते. महादू बराच वेळपर्यंत नाव धरून तिला अडवण्याचा प्रयत्न करत होता. पण अखेर हे आपल्या कक्षातले काम नाही आणि आता जर आपण नाव सोडली नाही तर नावेसोबत आपणही वाहवत जाऊ हे त्याच्या लक्षात आले. नावेवरील तिघांच्या भेदरलेल्या चेहऱ्यांकडे त्याची नजर गेली आणि तो गलबलून गेला. त्याला नीटसा निर्णय घेता येईना. पण आपल्या जीवापुढे इतर सर्व काही शून्य मोलाचे असते हेच खरे. वा-याच्या वेगाने धावणारे ते पाणी नावेला जसे अजुनच आत खेचू लागले तसे महादूने नावेवरचा आपला हात सोडला. त्या तिघांना आपल्या नशीबावर सोडून महादू आडवेतिडवे हात मारत काठाकडे निघाला. महादूने हात सोडताच नाव वेगाने प्रवाहासोबत हिंदकोळे खात वाहवत निघाली.

महादू कसेबसे हात मारून काठावर आला. उरफाट्या श्वास घेत तो काठावर निपचित पडून राहिला. ब-याच वेळाने तो जेव्हा उठला तेव्हा पाण्यात नावेचा कुठलाच पत्ता नव्हता.

दुस-या दिवशी गावात बोभाटा झाला. सकाळपासूनच बारांडाच्या उताराकडील भागात महादूच्या नावेवरील माणसांचा शोध सुरू झाला. सात-आठ मैलांवर खाली महादूची मोडलेली नाव सापडली. पण त्यावरील माणसांचा काही पत्ता लागेना. दोन-तीन दिवसांनंतर त्यांचे मृतदेह सापडल्याची खबर आली. नाव सापडल्या जागेपासून पुढे चार-पाच मैलांपर्यंत प्रेतं वाहून गेली होती. सडलेल्या, फुगलेल्या अवस्थेतल्या त्या चारही मृतदेहांचा भयंकर दुर्गंध आसपासच्या परिसरात पसरला होता. त्यामुळे मिळाल्या ठिकाणीच त्यांच्यावर अंत्यसंस्कार करण्यात आले.

तेराव्या दिवशी बबन्याच्या घरी शोकसभा भरली. गावच्या प्रथेप्रमाणे सारेजण मृतात्म्यांस शांती मिळावी म्हणून त्यांच्या तसबिरींवर चढवण्यासाठी काही-बाही भेटवस्तु घेऊन आले होते. महादूने आपल्या घरामागच्या आबोलीची फुलं आणली होती. बबन्याच्या म्हातारीचं सांत्वन करत तसबिरींवर भेटवस्तु चढवून प्रत्येकजण तिथून निघत होता. महादूनेही येऊन तसबिरींवर फुलं चढवली. म्हातारीच्या दुर्मुखलेल्या चेहऱ्याकडे बघताच त्याच्या काळजात चर्च झाले. रडून-रडून तीचे डोळे लाल झाले होते. नैराश्याने तीचा चेहरा काळवंडला होता. एखाद्या जीवंत प्रेताप्रमाणे ती तिथे बसून होती. तीला पाहताच अपराधीपणाची डागणी महादूच्या मनाला जाळू लागली. म्हातारीला काही बोलण्याची त्याची हिंमतच झाली नाही.

संध्याकाळी जो महादू तिथून परतला तो काहीसा वेडावल्यासारखाच. 'पुल बांधायचा हाय, पुल बांधायचा हाय.' असं अस्पष्टच स्वतःशी काहीतरी बडबडू लागला होता. घरवाल्यांनी सांगुनही तो गप्प होईना. जागेपणी तेच आणि झोपेतही तेच बडबडायचा. घरवाले घाबरले. काय करायचं त्यांना कळेना. त्यांनी समजावून पाहिले. भुताची बाधा असेल असे वादून मांत्रिकाकडेही नेण्यात आले. पण काहीच फरक पडला नाही. उलट दिवसेंदिवस महादूचे वेड वाढतच चालले होते. आता तर तो मोठमोठाले दगड घेऊन येऊन नदीपात्रामध्ये फेकत बसायचा. कधी सिमेंट वाळूचे कालवलेले मिश्रण तो त्या पात्रातील दगडांना लिंपत बसे. कोणी कारण विचारले तर एकच पालुपद रटत बसायचा. 'पुल बांधायचा हाय, पुल बांधायचा हाय. ते भेदरलेले चेहरे मला झोपून देत नाहीत. पुन्हा कोणी वाहून नाय गेलं पाहिजे. पुल बांधायचा पाहिजे.'

गावक-यांनी पुष्कळ समजावलं. पण महादूचे वेड कमी होईना. कधी कधी तर वेगाने वाहत्या पात्रातही तो भलीमोठी दगडी घेऊन उतरत असे आणि एके दिवशी नदीच्या प्रवाहास अडवण्याचे साहस करणा-या महादूसही नदीच्या त्या पाण्याने वाहवून नेले.

आज महादुच्या जाण्याला वर्ष उलटलं. पण महादूच्या जाण्यानंतरही गावात काही विशेष बदल झालेला नाही. नदीवर अजूनही पुल बनलेला नाही. सरकारी इमारतीत कागदाची रद्दी जातच आहे. पावसात रौद्ररूप धारण करणारी बारोंडा नदी आजही तशीच खळाळून वाहते आहे. आपल्या प्रवाहात आडवे येणा-या अनेकांचे बळी घेत आहे. हो! नाही म्हणायला नदीकाठी एक आबोलीचं झाड उगवलं आहे. वर्षभर झाडावर रक्तवर्णी आबोली फुललेली दिसते, फक्त आषाढातले पावसाचे दिवस सोडून आणि या दिवसात जरी फुलं लगडली तरी ती लगेच कोमेजून जातात. गाववाले म्हणतात, त्या झाडात महादूचा आत्मा आहे आणि आषाढच्या त्या पावसाळी दिवसात त्याचा आत्मा बबन्या अन् त्याच्या कुटुंबाच्या आठवणीने कोमेजून जातो.

